

SONDRE LJOSÅ

«Etter beste evne at alltid være en god kamerat»¹

Speiderarbeid i arbeiderbevegelsen på 1920-tallet

«Den røde speider har respekt for arbeidet og kjærlighet til far og mor som bygger det frem, derfor vil han være med og erobre landet tilbake til det arbeidende folk og ved sit friluftsliv bli kamerater og under denne diciplin lære at bli i stand til at til at løse denne opgave.»²

Speiderbevegelsen er for mange en erkeborgelig bevegelse, tuftet på friluftsliv og kristelig moral. Men likevel, eller kanskje nettopp derfor, startet man i arbeiderbevegelsen på 1920-tallet en egen speiderbevegelse. Klassekamp var nå også blitt en kamp om barna.

Arbeid for barn hadde funnet sted i arbeiderbevegelsen i Norge før 1920-tallet, men det var i liten grad organisert sentralt, og var i det store og hele små enkeltinitiativer. I Sverige var man tidligere ute. Göteborg hadde siden begynnelsen av 1890-tallet hatt sosialistiske søndagsskoler, for å motarbeide de borgerlige søndagsskoler. Også da speiderbevegelsen ble startet opp i Sverige i 1909, ble det fra enkelte hold forsøkt startet en tilsvarende arbeiderorganisasjon. De etter alt å dømme første arbeiderspeiderne kom likevel ikke ut av startgropa, for den svenske arbeiderbevegelsen ville ikke satse på dette.³ Men rundt 1916-17 begynte det å røre seg internasjonalt. Både ved møtet i Bern i 1916 og i Stockholm i 1917 hadde ungdomsinternasjonalens ledelse vedtatt å arbeide for etableringen av en barnebevegelse. Willi Münzenberg, senere kjent for boken *Propaganda als Waffe*, skrev en bok om barnelagsarbeid som fikk god spredning i mange land. Den kom på svensk i 1918, men ble trolig aldri oversatt til norsk.⁴ Derimot kom brosjyren *Arbeiderbevegelsen og*

barna, forfattet av Chr. Hilt i 1921. Den markerte starten på barnelagsarbeidet i Norge, i form av kommunistiske søndagsskoler. Alt i oktober 1922 kom det første initiativet til kommunistiske speidere. Barnelagsbevegelsen hadde da rukket å vokse til 30 lag med ca. 2500 medlemmer.⁵

Initiativet kom fra Barnelagenes landskomité, og var ment som et utkast som barnelagene og ungdomslagene skulle fylle ut til et fullstendig opplegg. Formålet var ifølge dette utkastet å:

... virke for arbeiderguttene og arbeiderpikenes fysiske utvikling og deres forstaaelse av friluftsliv. Endvidere har det til formaal at virke for barnas kommunistiske opdragelse, saa de kan tilegne sig den kommunistiske livsopfatning.⁶

Formuleringen er særlig interessant fordi den ligner mye på de målene den borgerlige speiderbevegelsen hadde; i praksis har man kun byttet ut ordet kristelig med kommunistisk. Et tilsvarende trekk kan man se i noen av foredragene som ble holdt i barnelagene. Rolf Hofmo, den ledende skikkelsen i «løkkelaget» og senere en sentral person i Arbeidernes Idrettsforbund, holdt flere ganger et foredrag på Grünerløkkens kommunistiske barnelags julefester der han fremstilte Jesus ikke som en frelser, men som en klassekjemper og en proletarhelt.⁷ Mange barnelagsaktiviteter var i form lik andre, veletablerte barne- og ungdomsaktiviteter, for eksempel leikarring og turngrupper. Og barnelagene var igjen organisert etter modell fra søndagsskolene. I disse modellene fylte man den rollen kristendommen hadde hatt med sosialisme.

Kommunistiske speidere i Kristiania

Det tok ikke lang tid før barnelag rundt om i landet tok opp arbeidet. I Bergen ble det nedsatt en komité høsten 1922, det ble opprettet speiderkorps på Hamar og på Gjøvik, og et pikekorps i Randsfjord.⁸ Arbeidet

ble også kommentert i Arbeiderpartiets beretning for 1922. Ifølge denne var det tre speidertropper i virksomhet; to av disse var etter alt å dømme på Grünerløkka og i Bergen, det siste kan ha vært på Hamar eller muligens i Trondheim, men dette er det ingen sikre tegn på.⁹

Men vi skal i denne sammenheng konsentrere oss om Kristiania, der kildesituasjonen er best. Det første kommunistiske speiderkorpset her ble dannet i Grünerløkkens kommunistiske barnelag. På styremøtet 14. november 1922 ble det nedsatt en komité som skulle utarbeide barnelagsledelsens utkast og sette i gang opplæring av patruljeførere. Barnelaget var i praksis drevet av Grünerløkkens kommunistiske ungdomslag, og dette hadde derfor en representant, Harry Person, i komiteen. Formannen for komiteen var Ola Hofmo, viseformann Haakon Lie, og sekretær Rolf Johannsen. Hofmo, Lie og

Johannsen skulle bli patruljeførere og fikk derfor opplæring i førstehjelp og sosialisme. Planen var å samle patruljer på vårparten 1923.¹⁰

Det opplegget som denne komiteen utarbeidet, ble toneangivende for speiderarbeidet i hele byen. Gjennom en serie fellesmøter for barnelagene i Kristiania i januar 1923 ble det presentert for deltagerne fra de andre barnelagene, og det ble vedtatt at lederne for speiderkorpset på Grünerløkka, Ola Hofmo og Haakon Lie, skulle holde et møte med Chr. Hilt, som var redaktør for Barnebladet, og Jørgen Dahl. Dette resulterte i at lovene for Grünerløkkens Kommunistiske Speiderkorps ble trykket i Barnebladet i april, og at det ble samlet et speiderkorps i tilslutning til Kristiania Arbeidersamfunn.¹¹

Speiderarbeidet i Kristiania Arbeidersamfunns barnelag ble ledet av Arnfinn Vik, sekretær i Kristiania krets av Norges Kommunistiske Ungdomsforbund. Når barnelagsledelsen nå bestemte seg for å utgi en egen speiderbok, ble den skrevet av Vik med bidrag fra Ola Hofmo og Erling Paasche Aasen. Det var unge forfattere og ledere, som skulle vinne barna tilbake fra søndagsskolens klør. Arnfinn Vik var 22 år og Ola Hofmo og Haakon Lie var begge 17-18 år.¹² Det var altså ikke erfarne organisasjonsfolk som fikk i oppgave å organisere arbeiderbevegelsens barneorganisasjoner, men yngre medlemmer av ungdomslagene.

Arnfinn Vik (til høyre) og Erling Paasche Aasen var begge sentrale personer i organiseringen av arbeiderbevegelsens speiderkorps.

«Den røde speideraand, som gir vort friluftsliv innhold og værdi»¹³

Håndboka var ferdig allerede i august 1923. På første side i det første kapitlet settes tonen med et bilde av to gutter i kamp på barrikadene i Tyskland i 1848. Som formål hadde organisasjonen å bekjempe den borgerlige speiderbevegelsen, hvis «... eneste opgave er at skape lydige soldatemner for det kapitalistiske samfund».¹⁴ Videre skulle også de Røde Speiderne, som de nå ble hetende, delta i kampen for arbeidets frigjørelse og ta fedrelandet tilbake til arbeiderne, som hadde gitt det verdi med sitt arbeide. Det var dette grunnlaget som skulle gi friluftslivet innhold og verdi. Men hvilken verdi og hvilket innhold?

Om man ser på planene for det praktiske arbeidet, er det de to temaene førstehjelp og sosialisme som dominerer. Patruljeførerkurset, slik det er beskrevet i boka, kan være et eksempel. Kurset åpner med et foredrag om speiderkorpsets formål og betydning for arbeiderbevegelsen, før det holdes tre foredrag om førstehjelp. Deretter følger tre foredrag om kommunismen, to om historien og ett om kommunismens stilling i samtiden, før kurset avsluttes med to utflukter der man skal lære praktisk leirarbeid. Dette kurset skulle gi patruljeførerne de tre viktigste

ferdighetsmerkene: Ambulancemerket, Merket i Socialisme og Leirmerket, som også var de eneste ferdighetsmerkene som hadde noen videre utarbeidede krav. Merket i socialisme hadde som krav at speideren skulle kunne gi en populær fremstilling av et tema, som for eksempel utviklingslæren, syndikalismen, den nyere tids socialisme, etc. Musikermerket hadde derimot til krav at en skulle: «Spille en del soc. sange og marsjer etc.»¹⁵ Ferdigheter som de borgerlige speiderne kunne utmerke seg i, som bokinnbinding, innramming eller sløydarbeid, var i denne håndboken samlet i et altnuligmannsmerke, og merket i naturkjennskap hadde repetisjon av den borgerlige skolens pensum som krav.

Friluftslivet var i det hele tatt lavt prioritert, det skulle i første rekke tjene som en samværsaktivitet heller enn å ha en verdi i seg selv. Vektleggingen av naturen varierte nok litt hos de borgerlige speiderne også, men grunnleggende for Norges Speidergutforbund var en motsetning mellom den fæle byen og den vakre naturen. Ut ifra håndboka ser det ikke ut til at motivasjonen for å bedrive friluftsliv var motforestillinger mot byen. Derimot la man opp speiderarbeidet som en rekruttskole for arbeiderbevegelsen.

Dette bygget på en av de andre grunnideene fra den borgerlige speiderbevegelsen, nemlig at patruljene skulle styre seg selv, og at den enkelte speider skulle lære seg å arbeide sammen med andre for å løse oppgaver. I den borgerlige speiderbevegelsen hadde patruljeføreren autoritet over patruljen sin, og var igjen underordnet troppsføreren. De enkelte ledere hadde autoritet over sin gruppe, enten det var patrulje eller tropp, i egenkap av sin person og sin rang, på samme måte som i hæren. Hos de Røde Speiderne skulle derimot patruljeføreren være demokratisk valgt av patruljen, og troppsføreren var underlagt et troppsråd bestående av alle patruljeførere og assistenter. Dette rådet var korpsets øverste organ og måtte blant annet godkjenne programmet for en tur. Og hele dette rådet skulle være medlemmer av ungdomslaget, for det var et krav for å bli patruljefører at man hadde vært medlem i ungdomslaget i minst tre måneder. Hvorvidt dette ble fulgt opp i praksis, er dog en helt annen sak. Men hensikten, foruten å markere skille til de borgerlige speiderne, var altså å involvere speiderne i driften av troppen, og gi dem erfaring i organisasjonsarbeid, for så å gi dem en flytende overgang til ungdomslaget.

Utformingen sier noe om hvordan man fra arbeiderbevegelsens side så på den borgerlige speiderbevegelsen, men også på sammenhengen mellom de borgerlige bevegelsene. Borgerlige speidere dannet ofte et mellomledd mellom søndagsskolen på den ene siden, og de kristelige ungdomsforeningene på den andre. Tilsvarende var de røde speidertroppene tilknyttet de kommunistiske barnelagene, som var en rød motsats til søndagsskolene, og skulle rekruttere derfra. De flinkeste speiderne, de som ble patruljeførere, ble kanalisert inn i ungdomslaget. Denne malen er

Pike- og guttetropper av røde speidere i Kristiania 1924. Midt i andre rekke sitter lederne, fra venstre: Rolf Johannsen, Nils Madsen og Mary Almgren.

ikke enestående for kristelige bevegelser, vi finner den igjen i idrettsbevegelsen og i barne- og ungdomsbevegelsene tilknyttet bygdeorganisasjonene, som Noregs Ungdomslag og 4H. Men de kristelige organisasjonene var eldst og bedre utbygget, de tilhørte den første bølgen av foreninger i Norge.¹⁶ De hadde ofte også som mål å avhjelpe sosial nød, og var etter alt å dømme arbeiderbevegelsens nærmeste utfordrer. Det som gav friluftslivet innhold og verdi var altså politisk skolering og en praktisk trening i organisasjonsarbeid som forberedte de unge guttene og jentene på å gå inn i en av arbeiderbevegelsens mange organisasjoner.

Første krise: Partisplittelsen

Novemberlandsmøtet i 1923 utløste som kjent en strid i partiet, men striden skapte ringvirkninger. Ungdomsforbundet ble splittet, og med det, barne- og ungdomsarbeidet, ettersom dette var knyttet til, og i stor grad drevet av, ungdomslagene. I Kristiania kriget de to fraksjonene om kontrollen over kontoret i Folkets Hus, med flere okkupasjoner. Da kaoset hadde lagt seg, ble det klart at papirer var forsvunnet og pengeskapet

Christian Hilt (1888-1958) la ned et betydelig arbeid i barnelagsbevegelsen.

tømt.¹⁷ Særlig det siste må ha vært et hardt slag. Vi skal heller ikke glemme at Bergen og Oppland, der det var speidergrupper utenfor Kristiania, var dominert av NKP.¹⁸ Hva som skjedde med speider-troppene her, har ikke undersøkelsene bak denne artikkelen funnet svar på. De har etter alt å dømme enten blitt omgjort til Ungpionerer, NKPs sovjetinspirerte barneorganisasjon, eller så har de gått inn.

En av dem som hadde gått med NKP var Chr. Hilt, som var redaktør for Barnebladet og en aktiv drivkraft for barnelagene. Etter splittelsen ble barnelagsarbeidet drevet gjennom Den Røde Ungdom, som var organ for Arbeiderparti-fraksjonens del av det gamle ungdomsforbundet. Ettersom man fikk samlet penger til det, kom også bladet Den unge Kamerat ut. Barnelagsarbeidet lå organisatorisk med brukket rygg, og at speiderarbeidet ikke falt fra hverandre fullstendig skyldes etter alt å dømme at det like før novemberlandsmøtet i 1923 var utnevnt en ny speidersjef, Nils Madsen.¹⁹ Han skulle få i stand speidergrupper rundt omkring og utarbeide en egen agitasjonsbrosjyre.

Nils Madsen hadde bakgrunn fra ungdomslaget på Grünerløkka. Han holdt foredrag for barnelaget der med jevne mellomrom i perioden 1921-23, men hans aktivitet begrenset seg ellers til vervet som revisor. Han deltok av og til i diskusjonene på møtene i ungdomslaget, men var ikke av de helt sentrale medlemmene og hadde heller aldri noe sentralt verv i ungdomslaget.²⁰ Etter hvert som bråket la seg gikk det ut nye oppfordringer til å starte med speiderarbeid fra den nye barnelagslederen Jul Hansen i Den Røde Ungdoms spalter.²¹ Nils Madsen tok over den sentrale ledelsen av arbeidet, og bevegelsen fikk en viss vekst. Tropper ble dannet på Bøn ved Eidsvoll og i Moss.²² På det første landsmøtet for Norges Røde Speiderforbund ett år senere møtte det representanter fra 1. 2. og 3. guttetropp Oslo, 1. piketropp Oslo, samt Drammen, Høvik, Abildsø, Bøn og Høibråten.²³ Forbundet fikk med andre ord sitt fotfeste i nærheten av større industristeder på det sentrale Østlandet.

I arbeiderbevegelsen var man fra første stund klar på at begge kjønn skulle med; en slags likestillingstanke.

At jentene var med, var et poeng i denne forbindelse. Borgerlig speiding hadde i Norge vært en aktivitet som i hovedsak var knyttet til gutter. Først i 1920 ble KFUK-speiderne stiftet, og året etter Norges Speiderpikeforbund. I arbeiderbevegelsen var man fra første stund klar på at begge kjønn skulle med; en slags likestillingstanke. Til å begynne med, i det første initiativet fra 1922, var det meningen at man ikke skulle kjønnssegregere. I praksis er det dog tvilsomt om det ble noen særlig blanding av kjønnene, og om idealene om likestilling ble omsatt i praksis. Da man skulle opprette speiderkorps i barnelaget på Gjøvik, var dette kun for guttene, jentene skulle ha sykurs. I Kristiania hersket en lignende

tanke. På et av fellesmøtene barnelagslederne i Kristiania hadde i januar 1923, uttrykte Helga Karlsen bekymring for at det bare ville bli jenter igjen i barnelagene om de ikke fikk være med i speidergruppene. De andre representantene mente derimot at man fikk konsentrere seg om guttene først, og så fikk jentene komme med etter hvert.²⁴ Det har nok vært forskjell på liv og lære, men det er et viktig poeng at det faktisk fantes speiderpiker også. Etter at Nils Madsen overtok ledelsen, ble pike-speiderne i Kristiania organisert i en egen piketropp under Mary Almgren.²⁵

Arbeiderklassens avantgarde

Nils Madsens agitasjonsbrosjyre, som han hadde fått i oppgave å utarbeide av barnelagsledelsen før partisplittelsen, har kanskje hjulpet noe på rekrutteringen og etableringen av tropper rundt omkring. Den var etter alt å dømme klar sommeren 1924 og ble sendt rundt til forskjellige foreninger sammen med et brev der man ba om økonomiske bidrag.²⁶ Brosjyren er interessant fordi den viser en utvikling av ideen om røde speidere. Man skal ifølge Madsen «... etter beste evne forsøke å utvikle oss til å bli arbeiderklassens avantgarde». Men han endret på problemstillingen i forbindelse med arbeiderungdommen. I håndboka fra 1923 var problemet at den var i de borgerliges klør, i Madsens brosjyre er problemet at arbeiderungdommen er slapp og mangler dannelse, og den velkjente motsetningen mellom byen og naturen, som vi kjenner fra den borgerlige speiderbevegelsen, trer frem:

Tenk hvilken stor forskjell det vil være ute i naturen stadig, istedenfor å ferdes i de trange skitne gater og gårdsrum, hvor de ikke hører annet enn rått snakk og bare ser fyll, slagsmål og kortspill. Hvor mangen mor er det ikke som under disse forhold har gått i angst for sin gutt, fordi hun vet at der er fare for at han skal gå tapt. At han skal bli grepet av en eller annen sykdom eller lære noget som verken er til gagn for ham selv eller andre.²⁷

Løsningen var en speiderbevegelse som kunne ta med seg de unge ut i skogen og den friske luften, i kameratslig samvær, med andre ord under god innflytelse.

Når så arbeiderungdommen var blitt sløv og likegyldig var dette arbeiderbevegelsens egen skyld, ettersom man ikke hadde tatt seg av barna i den skjebnesvangre alder som tenårene var. Løsningen var en speiderbevegelse som kunne ta med seg de unge ut i skogen og den friske luften, i kameratslig samvær, med andre ord under god innflytelse. Puggingen av teoretisk stoff skulle kun være en liten del av arbeidet. Naturen skulle brukes som et middel for å bekjempe de sosiale problemer som man ofte

De røde speiderne i Oslo deltok for første gang i 1. mai-demonstrasjonen i 1924.

fant i arbeiderstrøk, som for eksempel fyll. Dannelsen av en slik god karakter ville dessuten forberede de unge på å gå inn i parti og fagbevegelse. Til sist i brosjyren anbefaler ledende personer i arbeiderbevegelsen speideraktiviteten; Oscar Torp og Edv. Bull fra partiet, Ole. O. Lian og Alfred Madsen fra LO, samt Martin Tranmæl, Helga Karlsen og Rachel Grepp.

Brosjyren markerte ikke noe brudd med det tidligere arbeid, det var de samme lovene for troppene som lå til grunn, og mange av de samme menneskene bidro. Rolf Johannsen, som hadde vært sekretær i speiderkomiteen på Grünerløkka i 1922, ble sekretær i speiderforbundet i løpet av 1924. Både Arnfinn Vik og Ola Hofmo fulgte med selv om de på grunn av sine verv i ungdomsforbundet ikke kunne ta sentrale oppgaver.²⁸ Brosjyren må ses som enten en utdypning av den gamle plattformen eller en dreining man hadde gjort etter å ha høstet erfaring med speiderarbeid i 1923. At man tonet ned den direkte politiske agitasjonen, kan kanskje forklares med det siste, det er ikke utenkelig at man har lyktes dårlig med lange sosialismeforedrag.

Dreiningen ser ut til å ha lyktes. Fra og med julenummeret i 1924 ble Den unge Kamerat organ ikke bare for barnelagene, men også for speiderforbundet. Rolf Johannsen kunne melde at speiderkorpset i Kristiania talte 300 medlemmer, mot ca. 100 i februar.²⁹ Fremtiden så lys ut, men det var mer bråk i vente.

Andre krise: Eksklusjonen av Mot Dag

Mot Dag hadde stått last og brast med Tranmæl-fløyen i partistriden i 1923. Men blant mange i Venstre kommunistisk Ungdomsfylking (heretter VKU) hadde dette forholdet en bismak. Blant disse var Einar Gerhardsen, som så Mot Dag som en fraksjon innad i ungdomsfylkingen som truet enheten og stabiliteten. Gerhardsen hadde blitt valgt til leder av VKU i 1924 mens han satt i fengsel, og uten å ha blitt spurt.³⁰ Han hadde irritert seg over Mot Dag-istene lenge. Det endelige bruddet med Mot Dag kom med partiets eksklusjonsvedtak 20. mars 1925, der medlemskap i Mot Dags militærstreikeforbund ble erklært uforenelig med medlemskap i Arbeiderpartiet. Like før dette, den 8. mars, var en beslektet sak oppe på VKUs landsstyremøte. I forbindelse med omorganiseringen av barnelagsledelsen la Einar Gerhardsen frem forslag om at speiderforbundet skulle innordnes direkte under VKU. Nils Madsen gikk imot dette og fremmet et motforslag om at speiderforbundet arbeidet etter Arbeiderpartiets program og stod tilsluttet dette partiet gjennom VKU. Gerhardssens forslag ble vedtatt med 10 mot 6 stemmer og stadfestet av landsmøtet i august samme år. Det ble slått fast også av Arbeiderpartiets landsmøte samme år.³¹ VKU tok dermed direkte kontroll over speiderforbundet, men ikke barnelagene.

En årsaksforklaring vil i stor grad bli spekulasjon, men ledende skikkelser i speiderforbundet hadde koblinger til Mot Dag. For det første var selve drivkraften bak speiderarbeidet i Oslo ungdomslaget på Grünerløkka, der Rolf Hofmo «hersket», for å bruke Haakon Lies ord.³² Hofmo var en av dem som valgte å forlate Arbeiderpartiet etter eksklusjonsvedtaket, og tok med seg mange fra ungdomslaget sitt. Ifølge Trygve Bull var Nils Madsen en av dem.³³ Det ville i og for seg ikke vært noe dramatisk om deler av speiderledelsen var medlemmer av Mot Dag, mange i ungdomslagene var eller hadde vært medlemmer. Men problemet med speiderforbundet var kanskje i første rekke at det var mange av dem, og at de alle var tilknyttet det samme miljøet på Grünerløkka ledet av Rolf Hofmo. Det kunne stilles spørsmål om hvor lojaliteten lå, og hvem som egentlig kontrollerte speiderforbundet. Det skulle raskt vise seg.

Det har den senere tid vært en del uklarhet med hensyn til den røde speiderbevegelse her i landet. Det skyldes hovedsakelig at det i øieblikket finnes tre forskjellige speiderorganisasjoner innen arbeiderbevegelsen Norges Røde Speiderforbund har like til det siste vært underavdeling av V. K. U. Men lederen, Nils Madsen, har nektet å bøye sig for beslutninger fattet av partiets og fylkingens landsmøte. Han forsøker nu at drive forbundet videre på egen hånd.³⁴

Dermed var situasjonen at NKP, Arbeiderpartiet og Mot Dag hadde hvert sitt speiderforbund i 1925.

De tre speiderorganisasjonene det er snakk om her, var NKPs Ungpionerer, Nils Madsens speiderforbund og et nytt forbund stiftet av VKU for å ta tilbake kontrollen over speidertroppene. Ifølge VKUs beretning for 1925-27 hadde situasjonen vært kaotisk. Madsen hadde tatt med seg hele ledelsen og brorparten av troppene i et selvstendig speiderforbund i tilslutning til Mot Dag. Kun troppen i Trondheim og på Abildsø ble igjen.³⁵ Dermed var situasjonen at NKP, Arbeiderpartiet og Mot Dag hadde hvert sitt speiderforbund i 1925. Reelt sett har nok ikke koblingen til Mot Dag vært av betydning for Mot Dag, men for speiderforbundet var den katastrofal. Mesteparten av speiderledelsen, med Madsen i spissen, hadde blitt sparket ut av VKU med eksklusjonsvedtaket 20. mars. Dermed kunne Einar Gerhardsens forslag bankes gjennom på både fylkingens og partiets landsmøter, uten motstand, men også uten effekt.

Gjenerobringen

1925 var ikke noe godt år for kontinuitet i VKUs ledelse. Først ble fylkingens nyvalgte leder, Hjalmar Dyhrendal, fengslet. Viseformann Arnfinn Vik måtte forlate Oslo kort tid etter, og Rolf Gerhardsen ble derfor sittende som leder frem til januar 1926. På barnelagsfronten var det også kaotisk. Gottfred Gran, som hadde blitt valgt til speiderleder på landsmøtet i september, måtte forlate byen to måneder senere, og arbeidet falt på Per Lie, bror til den gamle patruljeføreren Haakon Lie.³⁶ Per Lie var en travel mann, han var aktiv i Norsk Transportarbeiderforbund, og ledet arbeids- og kampgruppa til VKU sammen med Einar Gerhardsen. Like fullt, VKU satte seg nå fore å ta tilbake kontrollen over speiderbevegelsen, og kort tid etter at Lie overtok speiderarbeidet vedtok fylkingens sentralstyre å opprette en ny organisasjon, Røde Speidere, og det ble satt sammen et styre for den bestående av, foruten Gran og Lie, Erling Paasche Aasen, Alv Agnor, Kaare Nilsen og Alv Moberg.³⁷ Fylkingens organ, Den Røde Ungdom, kunngjorde på nyåret at den nye organisasjonen var etablert og at ungdomslagene måtte se å få i gang speiderkorps så fort som mulig. Snart kunne man også melde at det var en ny speiderbok under utarbeidelse av Per Lie.³⁸ I mellomtiden ble Nils Madsens brosjyre fra 1924 bearbeidet og trykket som artikkel i Den Røde Ungdom.

VKU's beretning for 1925-27 kan fortelle at arbeidet med speiderne hadde gått meget bra etter en del forvirring i starten. I 1927 hadde man tropper i Askim, Drammen, Horten, Kjelsås og Moss, to tropper i Sandvika og fire i Oslo. Dette samsvarer bra med det eneste stykket kildemateriale som finnes etter Nils Madsens speiderforbund, en medlemsprotokoll, som

Norges Røde Speiderforbund holdt sitt konstituerende landsmøte 15. mars 1925. På bildet står til venstre Rolf Johannsen, som ble valgt til sekretær, og speidersjef Nils Madsen. Mary Almgren ble valgt til visesjef og leder for piketroppene.

avsluttes i 1926 med noen nedtegnelser av idrettsresultater.³⁹ Troppene i Drammen, Moss og de fire troppene i Oslo er etter alt å dømme restene etter dette forbundet. Håndboken som Per Lie arbeidet på i 1926 kom muligens ut i slutten av mai samme år, men det eneste bevarte eksemplar av den er fra 1928.⁴⁰ Den er i stor grad en bearbeidet utgave av Arnfinn Viks håndbok fra 1923, med et bedre utviklet ferdighetsmerke og gradssystem.

Tross at det endelig ble ro om arbeidet, og at man hadde fått samlet troppene, ble ikke Røde Speidere noen suksess for VKU. Med etableringen av Framfylkingen i 1934 var de røde speiderne gitt opp.

Friluftsmann eller klassekjemper?

Var arbeiderungdommens forsøk på å starte en speiderbevegelse på 1920-tallet et forsøk på å utdanne unge gutter til friluftsmenn eller klassekjempere? Eller begge deler? Det er nok avhengig av hvem man hadde spurt. Chr. Hilts brosjyre fra 1921 la vekt på hvordan lek og et grønt miljø var viktig for barn, og anbefalte at man plantet gress og trær utenfor Folkets Hus og satte ut benker som mødrene kunne sitte på mens barna løp rundt og lekte.⁴¹ I Arnfinn Viks håndbok derimot var det nesten utelukkende politikk som fikk plass; man hyllet revolusjonshelter og la all vekt på sosialisme og førstehjelp. Men Nils Madsens agitasjonsbrochure var mer lik Hilts. Et illustrerende eksempel kan være plakaten fra 1. mai-toget 1927, der et bilde av den forurensede byen med teksten «Slik har vi det» ble etterfulgt av et bilde av ren natur med påskriften «Slik vil vi ha det».⁴²

Ifølge Anne Eriksen ble de kommunistiske barnelagene et intermeso i arbeiderbevegelsens historie.⁴³ Det gjelder også for speiderarbeidet. Både barnelagene og de røde speiderne var først og fremst motbevegelser, med en defensiv rolle. Hensikten hadde i utgangspunktet vært å bekjempe den borgerlige bevegelsen, eller i det minste hindre at den fikk innflytelse. Dette gikk som en rød tråd fra Chr. Hilts oppfordring om å boikotte søndagsskolene i 1921 til VKUs beretning for 1925–27, som skreiv at man hadde sprenget to borgerlige speidertropper i Oslo. Både barnelagene og speiderforbundet ble dermed både organisatorisk og innholdsmessig svært like de borgerlige ekvivalentene, sosialisme og organisasjonsdemokrati erstattet kristendom og disiplin. Men hva når man så hadde bekjempet den lokale speidertroppen, og samlet guttene? Det hadde man nok ikke tenkt så nøye gjennom før man startet. Arnfinn Viks speiderbok bærer tydelig preg av det. Det er uklart om man klarte å fylle speidingen med noe annet enn det den borgerlige bevegelsen hadde drevet med i 15 år. Man hadde fagre ideer om å lære barna om sosialisme og klassekamp, men lite tyder på at man klarte å omsette dem i handling og resultater. Heller kan Madsens agitasjonsbrochure ses som en dreining vekk fra disse ideene, og til en friluftsrhetorikk og en dannelsesplanke. Det gjelder Madsen, og det gjelder de kjente arbeiderlederne som anbefalte speidingen. Tranmæl trakk frem friluftstrang, livskraft og vilje til handling, Edv. Bull viste til det gode kameratskap som ville skapes, Ole O. Lian mente speiderarbeidet ville «... fremme ungdommens tro på seg selv ...», og Helga Karlsen så speiderne som en utmerket måte å hente barna «... ut av mørket ...»⁴⁴

De røde speiderne i 1. mai-demonstrasjonen med parolene «Slik har vi det» - «Slik vil vi ha det».

Friluftsliv var ikke i utgangspunktet målet for arbeiderbevegelsens speidere, det kom i stor grad med på lasset. Motivene ser i utgangspunktet ut til å ha vært defensivt forsvar mot borgerlig påvirkning. Men det videre innhold ser ut til å ha blitt dannelse og klassebevissthet. Borgerlig speiding i Norge har hatt friluftslivet som en ramme for et bredere anlagt arbeid, et arbeid som gjennom årene har vært i utvikling og endring, men som på 1920-tallet særlig la vekt på karakterdannelse og oppdragelse til kristen tro. Arbeiderbevegelsen tok speiderkonseptet til seg, men klarte ikke å gjøre det til sitt eget. Bevegelsen var hele veien avhengig av enkeltpersoner, tropper ramlet fra hverandre når ledere falt fra. Man fikk heller aldri riktig utviklet et eget innhold, bevegelsen fikk aldri ro, og de stadige konfliktene i parti og ungdomsfylking vanskeliggjorde arbeidet ytterligere.

1920-tallet var en tid da ikke bare de voksne ble gjenstand for politisk splid, men også en tid da kampen om barna kanskje stod på sitt hardeste; den svenske sosiologen Göran Sidebäck har i poetiske vendinger kalt dette for «Kampen för barnets själ», en kamp om hvem som skal få påvirke barna og et forsøk på å på lang sikt sosialisere dem inn på egen side; en kamp primært utkjempet mellom sentrum og periferi, og mellom borgelig og sosialistisk side.⁴⁵ Det er i det lyset vi må se de røde speidere, som et grep i kampen om arbeiderklassens barn, og i videre forstand et ledd i kampen om, ikke for, selve arbeiderklassen.

Noter

- 1 Arnfinn Vik, *Veiledning for kommunistiske speidere*, Kr.a 1923:7 NBO SA NA/A c 8376. Speiderlovens første bud.
- 2 Vik, 1923: 7.
- 3 Göran Sidebäck, *Kampen för barnets själ*, Stockholm 1992: 214.
- 4 Sidebäck 1992: 214.
- 5 *Barnebladet* nr. 2 1922.
- 6 Anne Eriksen, Arbeiderbevegelsen og barna, Grünerløkka kommunistiske barnelag, i *Historisk tidsskrift* 1990: 56; Klassekampen 22. okt. 1922.
- 7 Agitasjonsprotokoll for Grünerløkkens kommunistiske barnelag. ARBARK 2349.
- 8 *Barnebladet* nr. 7 1922 nr. 8, 9 og 10 1923. Det skal ha vært et stort speiderkorps i Trondheim fra et tidlig tidspunkt, men undersøkelsene bak denne artikkelen har ikke kunnet avdekke annet enn andrehåndskilder til dette.
- 9 Det finnes i materialet andrehandsreferanser til et sterkt speiderkorps i Trondheim, men undersøkelsene bak denne artikkelen har ikke kunnet avdekke noen førstehandsberetninger eller direkte levninger etter dette korpset. Dog er det ikke undersøkt noe materiale fra ungdomslag eller lignende i Trondheim, så et slikt korps kan ikke utelukkes.
- 10 ARBARK 2349.
- 11 *Barnebladet* nr. 4 og 5 1923.
- 12 Aasen var eldre enn dette, men var ikke aktiv i speiderarbeidet. Han hadde derimot skrevet noen av sangene som var inkludert bakerst i den nye speiderboka.
- 13 Vik 1923: 7.
- 14 Vik 1923: 5.
- 15 Vik 1923: 39.
- 16 Hans Try, *Assosiasjonsånd og foreningsvekst i Norge – Forskningsoversyn og perspektiv*, Øvre Ervik 1985: 24–25.
- 17 Gerhardsen 1974: 182.
- 18 Einar Gerhardsen, *Unge år*, Oslo 1974: 182, Einhart Lorenz, *Det er ingen sak å få partiet lite*, Oslo 1983: 25.
- 19 Beretning for Arbeiderpartiet 1923 Kr.a 1924: 29.
- 20 ARBARK 2349, Sekretærprotokoll for Grünerløkkens kommunistiske ungdomslag. ARBARK 2348.
- 21 *Den Røde Ungdom* 4. mars 1924.
- 22 *Den Røde Ungdom* 29. april 1924.
- 23 *Den Røde Ungdom* 20. mars 1925.
- 24 ARBARK 2349.
- 25 *Den Røde Ungdom* Julenr. 1924.
- 26 Nils Madsen, *Den Røde Speiderbevegelse*, Kr.a 1924, UBIT GUNNERUS, A box, 113, Den ble også trykt som artikkel i *Den Røde Ungdom* 22. juli 1924.
- 27 Madsen 1924.
- 28 *Den unge Kamerat* julenr. 1924. Vik skrev en liten artikkel her, og Rolf Johannsen skrev om speidertroppen ved Kr.a. Arbeidersamfund. Ola Hofmo ble valgt til revisor for speiderforbundet i 1925, se *Den Røde Ungdom* 20. mars 1925.
- 29 *Den unge Kamerat* Julenr. 1924, *Den Røde Ungdom* 4. mars 1924.
- 30 Terje Halvorsen, *Partiets salt*, Oslo 2003: 141.
- 31 *Den Røde Ungdom* 13. mars 1925, *Den Røde Ungdom* 14. august 1925, Beretning for Arbeiderpartiet 1925, Oslo 1926.
- 32 Haakon Lie, *Loftsrydding*, Oslo 1980: 9.
- 33 Trygve Bull, *Mot Dag og Erling Falk*, Oslo 1987: 243.

- 34 *Den Røde Ungdom* 6. nov. 1925.
- 35 VKU Beretning og regnskap 1925–1927 ARBARK 389 (481) V5B.
- 36 VKU Beretning og regnskap 1925–1927 ARBARK 389 (481) V5B, *Den røde ungdom* 25. sept. 1925.
- 37 *Den Røde Ungdom* 6. nov. 1925.
- 38 *Den Røde Ungdom* 26. jan. 1926, 19. mars 1926.
- 39 Arbark. ARK-2099 Framfylkingen i Oslo Serie A Medlemsprotokoll for Kristiania røde speidere 1924–1926.
- 40 *Den Røde Ungdom* 14. Mai 1926, *Håndbok for arbeiderspeidere* Oslo 1928. Håndboken er ikke katalogisert men finnes på ARBARK. Den 14. mai antok *Den Røde Ungdom* en ny logo for speidersaker. Tidligere hadde det vært et bilde av en speidergutt, nå var det blitt VKUs logo, der VKU var byttet ut med Røde Speidere. Denne siste var foreskrevet av den nye håndboken.
- 41 Chr. Hilt, *Arbeiderbevegelsen og barna*, Kr.a 1921.
- 42 Oskar Solenes, *Bort fra storbyens unatur: ei historisk analyse av friluftslivet innad arbeidarrørsle i Oslo, 1900–1940* Hovedoppgave NIH 2001: 67.
- 43 Eriksen 1990: 56.
- 44 Madsen 1924.
- 45 Sidebäck 1992.